

Μετά τον νεοφιλελευθερισμό

Του Ανδρέα Ανδριανόπουλου Woodrow, Wilson Center Public Policy Scholar

Στη χώρα της υπερβολής η ελεύθερη σκέψη ενοχλεί κι αναστατώνει. Στη χώρα της συχνά κατευθυνόμενης σχολιογραφίας ο ανεξάρτητος πολιτικός στοχασμός αλλοιώνεται και λειοδωρείται. Στη χώρα της συχνά κατεψυγμένης σκέψης και της συσπείρωσης γύρω από ξοφλημένους θεσμούς και ιδέες, ο εναγκαλισμός του καινούργιου ξορκίζεται και περιθωριοποιείται. Στη χώρα ακριβώς της παρελ- θοντολαγνείας, η άγνοια λογίζεται σαν αρετή κι η γνώση σαν αμαρτία.

Μοναχά στην Ελλάδα διαπιστώνει κάποιος σήμερα πολιτικά κόμματα και ξεθεωμένα στελέχη να δίνουν ακόμα μάχες για ζητήματα από καιρό, σε ολόκληρο τον υπόλοιπο κόσμο, λυμένα. Σε όλες σχεδόν τις χώρες της υφελίου οι πάντες πλέον ομολογούν πως η ατομική αυτονομία, που εκφράζεται μέσα από τους ελεύθερους μηχανισμούς της αγοράς, αποτελεί την κινητήρια δύναμη για τις κοινωνίες του μέλλοντος. Οι παλιές αντιπαλότητες Δεξιάς - Αριστεράς και Αγοράς - Σχεδιασμένης Οικονομίας ανήκουν πιά στην ιστορία. Η αναπότρεπτη παγκοσμιοποίηση των οικονομιών, η επέλαση των νέων τεχνολογιών και η ολοκληρωτική χρεοκοπία της ευρωπαϊκής σοσιαλδημοκρατίας έχουν σφραγίσει τις εξελίξεις. Τα καθολικά αιτήματα του μεταπολέμου για ισότητα και εξασφαλισμένη πλήρη απασχόληση βρίσκονται πιά έξω από τις δυνατότητες των εθνικών κυβερνήσεων.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση, βαδίζοντας προσεκτικά πάνω στην λογική του νεοφιλελευ- θερισμού, επιβάλλει την απελευθέρωση των αγορών, την συγκράτηση των κρα- τικών δαπανών και την εκλογίκευση του κράτους πρόνοιας. Τα κοινωνικά γεν- ναιόδωρα μοντέλα της Σουηδίας και της Γερμανίας καταρρέουν. Η κρατικο- δίαιτη γαλλική κοινωνία με αγωνία πλέον αντικρύζει τις αυξημένες εντάσεις που προκαλεί η καλπάζουσα, λόγω ακριβώς της διόγκωσης του κράτους και της ασφυξίας των αγορών, ανεργία. Οι ελεύθερες αγορές, τα ανοιχτά εμπορικά σύνορα, ο εκσυγχρονισμός της αγοράς εργασίας, η αναδιάρθρωση των συστη- μάτων κοινωνικής προστασίας πάνω στην λογική της εξατομίκευσης των παρε- χομένων υπηρεσιών αποτελούν πιά τις κηρυγμένες νεοφιλελεύθερες επιλογές κάθε σοβαρής κυβέρνησης στην Ευρώπη που θέλει να ξεφύγει από την κρίση. Τα κυρίαρχα υψώματα της οικονομίας ελέγχονται πλέον από τις δυνάμεις της αγο- ράς κι από τους οπαδούς της ελεύθερης δημιουργικής δράσης. Το κράτος υποχωρεί σε όλα τα μέτωπα, κάτω κυρίως από το βάρος των τραγικών αποτυ- χιών του δύσκαμπτου κρατισμού και της δυστυχίας που μοίρασαν μετά εβδομήν- τα περίπου χρόνια κυριαρχίας οι λεγόμενες οικονομίες της προσταγής.

Πουθενά λοιπόν σήμερα δεν τίθεται σοβαρά ζήτημα αμφισβήτησης της κυριαρχίας των νεοφιλελεύθερων επιλογών. Εκτός κι αν με πείσει κάποιος πως πολιτικές που προωθούν την απορύθμιση των αγορών, την κατάργηση των ελέγχων στις τιμές, την περιθωριοποίηση των των επιδοτήσεων, την μετοχοποίηση και ιδιωτικοποίηση επιχειρήσεων δημόσιας ιδιοκτησίας, το κλείσιμο αδέξοδων κρατικών οργανισμών, τον εκσυγχρονισμό της αγοράς εργασίας και την εκλογίκευση του κοινωνικο-ασφαλιστικού συστήματος εντάσσονται σε μανιφέστα σοσιαλιστικών ή σοσιαλδημοκρατικών οραματισμών! Ιδιαίτερα μάλιστα μετά την παραίτηση του Οσκαρ Λαφονταίν στην Γερμανία ο θάνατος πλέον του Κευνσιανισμού απέκτησε και επίσημη διάσταση. Αν εξαιρέσει κανείς την ιδιόρρυθμη νησίδα παρελθοντολατρείας που είναι η Ελλάδα, όπου τα ισυρά αριστερά αντανაკλαστικά εξακολουθούν να παραμένουν ισχυρά ελκύοντας μία κοινωνία μαθημένη στη ραστώνη , στις άκοπες κρατικές επιδοτήσεις και στην άνευ ρίσκου καλοπέραση, σε καμία πλέον ευρωπαϊκή χώρα οι ρυθμιζόμενες αγορές και οι μεγάλες δημόσιες επενδυτικές δαπάνες δεν συνιστούν βιώσιμη οικονομική επιλογή. Οι παρελθοντολογικές συνταγές της παραδοσιακής αριστεράς, που εν πολλοίς είχαν υιοθετήσει και πολλές συντηρητικές κυβερνήσεις (δημόσιες δαπάνες, επιδοτήσεις, γενικής λήψης κοινωνικές παροχές, προστατευτισμός στην γεωργία

και την εθνική βιομηχανία) όχι μόνο σήμερα δεν είναι σε θέση να λύσουν τα όποια προβλήματα, αλλά αντίθετα τα οξύνουν επικίνδυνα και τα μεγενθύνουν.

Το κυρίαρχο ζήτημα σήμερα είναι ποιός και με τι πολιτικές μπορεί να αντιμετωπίσει τα καινούργια (με ιδιαίτερη έμφαση στο _καινούργια_) προβλήματα που αναδεικνύονται στο περιβάλλον των διεθνών ανταγωνιστικών αγορών. Ο θρίαμβος του δημοκρατικού καπιταλισμού ανέδειξε αρκετές σκοτεινές όψεις. Μετά τον νεοφιλελευθερισμό τα προβλήματα δεν τελείωσαν. Έχουν διαφορετικό απλά χαρακτήρα και περιεχόμενο. Η παγκοσμιοποίηση κι ο ασίγαστος ανταγωνισμός εξουθενώνουν τις παραδοσιακές αντιλήψεις γιλά σταθερότητα, συνέχεια και σιγουριά. Η κινητικότητα και το πάθος του ατομισμού υπονοομεύουν τις οικογενειακές σχέσεις κι εξαρθώνουν τους μέχρι πριν λίγα χρόνια πανίσχυρους οικογενειακούς θεσμούς. Η αγωνιώδης αναζήτηση της ευημερίας κλονίζει την ηθική. Διευρύνει την ανασφάλεια. Διογκώνει την απομόνωση και την αποξένωση. Σημαντικά τμήματα της κοινωνίας θα κινδυνεύσουν να εγκλωβιστούν στα δεσμά της φτώχειας. Οσες δεν θάχουν τη γνώση και τα εξειδικευμένα _τεχνικά_ προσόντα γιά να σταδιοδρομήσουν στο αναδυόμενο αδυσώπητο ανταγωνιστικό οικονομικό περιβάλλον

Μετά τον νεοφιλελευθερισμό

πιθανότατα θα περιθωριοποιηθούν. Η κοινωνική συνοχή θα κινδυνεύσει. Και δίχως την συνοχή αυτή δεν θα είναι βιώσιμη η αγορά. Η κοινωνική ισορροπία, η προστασία των αδυνάτων και η συμμετοχή του λαού στην ευμερία αποτελούν θεμελιώδεις προϋποθέσεις γιά την ομαλή και χωρίς αναταράξεις ανάπτυξη της οικονομίας της αγοράς. Τα πρώτα θύματα των αναστάσεων και της πολιτικο-κοινωνικής έντασης είναι σχεδόν πάντοτε οι αγορές.

Η μετα-φιλελεύθερη κοινωνία καλείται τώρα να αντιμετωπίσει με αποτελεσματικότητα τα προβλήματα που η ίδια δημιούργησε. Πάντοτε όμως μέσα στα πλαίσια της ανοιχτής κοινωνίας, της ατομικής αυτονομίας και των ελεύθερων αγορών. Επιστροφή στο παρελθόν του κράτους - γκουβερνάντα δεν είναι νοητή.

Τα ανοιχτά εμπορικά σύνορα, η ανεμπόδιστη κίνηση κεφαλαίων, στελεχών και, σε πολλές περιπτώσεις, εργατικών χεριών μετριάξει τα όρια παρέμβασης των εθνικών κυβερνήσεων. Η άμεση φορολογία δεν είναι πιά σε θέση να μοιράσει δίκαια τα οικονομικά βάρη ούτε να εξισώσει τα εισοδήματα αλλά ούτε και να χρηματοδοτήσει την διεύρυνση της κοινωνικής προστασίας. Διότι σήμερα ο πλούτος δεν μετριέται πιά σε κεφαλαιουχικά αγαθά. Συναρτάται με την πρόσβαση στη γνώση. Σχετίζεται με την δυνατότητα κατοχής πληροφοριών. Συνδυάζεται με την εξασφάλιση δυνατοτήτων ελέγχου και χρήσης της τεχνολογίας. Μέθοδος ίσης κατανομής της γνώσης δεν υπάρχει. Ούτε και σύστημα σύλλοιψης των εισοδημάτων που σε παγκόσμια κλίμακα σχηματίζονται από την εκμετάλλευση της γνώσης αυτής. Κάθε προσπάθεια παραδοσιακής παρέμβασης γιά άμβλυση των ανισοτήτων - φορολογία, δαπάνες κρατικές, ίδρυση δημοσίων φορέων κι οργανισμών, γενναιόδωρα κοινωνικά προγράμματα - οδηγεί σε διαρροή κεφαλαίων, αναστάτωση των αγορών, κλονισμό του νομίματος, στο φάσμα της άμεσης χρεοκοπίας. Σε τελευταία ανάλυση, προκαλεί περισσότερη δυστυχία σε εκείνα κριβώς τα κοινωνικά στρώματα που στοχεύει να βοηθήσει...

Οι ανοιχτές αγορές και η αυτονομία των ατομικών επιλογών αποτελούν πιά κατακτήσεις αναμφισβήτητες. Ο _Τούρμπο-Καπιταλισμός_, όπως τον ονομάζει ο Εντουαρντ Λούττβακ, του 21ου αιώνα βρίσκεται προ των πυλών. Η φόρμουλα των επιτευγμάτων του μέλλοντος είναι λίγο πολύ δεδομένη: ιδιωτικοποιήσεις + απελευθέρωση / απορύθμιση αγορών + παγκοσμιοποίηση = δυναμικός καπιταλισμός = ευημερία. Η πρόκληση γιά την πολιτική είναι η εξασφάλιση της συμβίωσης αυτών των ρευμάτων με τα ζωντανά κοινωνικά αιτήματα της εποχής: τους λιγότερους φόρους, τις καλύτερες κοινωνικές υπηρεσίες και τη σιγουριά στο ριψοκίνδυνο περιβάλλον του σκληρού ανταγωνισμού και των συνεχών ανατροπών. Στην εποχή μας, πλέον, η ταχύτητα κυριαρχεί πάνω στο περιεχόμενο, η εικόνα πάνω στην ουσία και η άμεση αντίδραση πάνω στην προσεκτική αναζήτηση. Στην εποχή που έχει ήδη αρχίσει να ανατέλει η πολιτική της ελπίδας θα αντικαταστήσει την πολιτική του μίσους. Οπως και η πολιτική της ελεύθερης επιλογής θα πάρει την θέση της

πολιτικής του φθόνου, η πολιτική των αρχών την πολιτική του βολέματος, η πολιτική της τόλμης την πολιτική της παθητικότητας και η πολιτική του επιτεύγματος την πολιτική της εξάρτησης. Οι οικονομίες κλίμακος (οι μεγάλες παραγωγικές μονάδες, τα μεγάλα κοινωνικά προγράμματα, οι μεγαλόπνοες επενδυτικές δραστηριότητες) έχουν αρχίσει να εγκαταλείπουν τον αγώνα σε όφελος των οικονομιών ταχύτητας (μικρές επιχειρηματικές μονάδες, κυριαρχία ελαφρών τεχνολογικών εφαρμογών, χρηματιστήρια και αγορές ομολόγων, εξειδικευμένα κοινωνικά προγράμματα, ταχύτατες μετακινήσεις κεφαλαίων). Στο περιβάλλον αυτό ο ρόλος της πολιτικής γίνεται από τα πράγματα μικρότερος. Και σαφώς πιο δύσκολος.

Κύριος στόχος πρέπει να είναι η οικοδόμηση ενός κλίματος εμπιστοσύνης ανάμεσα στην πολιτική και τους πολίτες. Μεταφέροντας ένα μεγάλο μέρος των πολιτικών αποφάσεων σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο είναι δυνατόν να αποκατασταθεί ένα περιβάλλον περισσότερης σιγουριάς, οικειότητας και προσωπικής ένταξης. Στην κοινωνία του ρίσκου που ζούμε είναι ανάγκη να μάθουμε να σχεδιάζουμε για την αβεβαιότητα. Να πάψουμε να την βλέπουμε σαν απειλή. Να την αντικρύζουμε, αντίθετα, σαν ευκαιρία. Αλλά για κάτι τέτοιο χρειαζόμαστε μία ατμόσφαιρα εμπιστοσύνης. Η ενίσχυση των θεσμών της κοινοτικής ζωής είναι η μόνη διέξοδος προς αυτή την κατεύθυνση.

Η ισχυροποίηση των τοπικών κοινωνιών μπορεί να δώσει απάντηση και στο ισχυρό αίτημα της δικαιοσύνης. Μέχρι τώρα, κάτω από το σύνθημα της κοινωνικής δικαιοσύνης κρυβόντουσαν βαριές φορολογίες για σπάταλα προγράμματα ουσιαστικής οικονομικής ασοδοσίας. Στρατιές κρατικοδίαιτων επιτηδίων ζούσαν άδικα σε βάρος του φορολογούμενου πολίτη - πολλοί απ αυτούς μάλιστα οικοδόμησαν περιουσίες με την εκμετάλλευση των κοινωνικών, υποτίθεται, ευρωπαϊκών προγραμμάτων. Οι από μέσα πλούτιζαν, ενώ οι αποδέκτες της λεγόμενης κοινωνικής ευαισθησίας συνέχιζαν να δυστυχούν. Με την μεταφορά όμως της ευθύνης για την κοινωνική προστασία σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο η φορολογία αναγκαστικά θα μειωθεί, η κοινωνική προστασία θα προσωποποιηθεί, οι υπερβολές και η διαφθορά θα αντιμετωπισθούν, ενώ ένα γνησιότερο αίσθημα δικαιοσύνης θα εμπεδωθεί. Η αντικειμενικότητα της αγοράς προϋποθέτει ίσες ευκαιρίες και κίνητρα για επιτυχία. Η εξασφάλιση της αξιοκρατίας και η προετοιμασία όλων για τον οικονομικό ανταγωνισμό επιβάλλει την ευρεία κατανομή ευκαιρών πρόσβασης στην παιδεία. Σε μία παιδεία βέβαια σύγχρονη και προσανατολισμένη στις καινούργιες οικονομικές ανάγκες και στις νέες τεχνολογίες. _Η γνώση από μόνη της αποτελεί εξουσία_, έλεγε κι ο μεγάλος φιλόσοφος Φράνσις Μπέκον. Η κοινωνική περιθωριοποίηση κι ο εγκλωβισμός στη φτώχεια μπορούν να αποτραπούν μοναχά με την θεαματική βελτίωση των βασικών προσόντων και την καταπολέμηση της τεκνοφοβίας των λιγότερο προνομιούχων τμημάτων της κοινωνίας.

Εξ ίσου και στον τομέα της κοινωνικής φροντίδας το ευρύ δίκτυο προστασίας θα πρέπει να καλύπτει αυτούς που πραγματικά έχουν ανάγκη και που θα αξιοποιούν την κοινωνική βοήθεια για να επανέλθουν δυναμικά στον στίβο της ενεργητικής οικονομικής δραστηριότητας.

Ο πολιτισμός της δημιουργίας και των υψηλών προσωπικών φιλοδοξιών πρέπει να αντικαταστήσει την παθητικότητα της εξάρτησης από τον δημόσιο κουρβανά κι από την υποτέλεια της αδιέξοδης δημοσιουπαλληλίας. Η ιστορία δεν γυρίζει πίσω. Η σελίδα του παρελθόντος έχει ήδη κλείσει. Το μέλλον υπόσχεται συνταρακτικές αποκαλύψεις, νέες εμπειρίες, πρωτόγνωρες δυνατότητες. Η ελληνική κοινωνία έχει τον δυναμισμό να μπει στην πρωτοπορία. Αν ελευθερωθεί βέβαια από τα αναχρονιστικά δεσμά που τις έχουν χαλκεύσει κοντόθωρες ηγεσίες...

*** Το Civilitas.GR και ο «ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΥΠΑΛΛΗΛΟΣ» προτίθενται να απομακρύνουν το κείμενο αυτό από την Ιστοσελίδα τους, εάν η αναδημοσίευσή του προσβάλλει κεκτημένα πνευματικά ή εμπορικά δικαιώματα (info@civilitas.gr)**

